

Н. С. Рубльова

Львівський собор 1946

Львівський собор 1946 - зібрання представників духовенства і віруючих греко-католицьких єпархій Галичини, на якому ухвалено рішення про скасування Берестейської церковної унії 1596 та підпорядкування УГКЦ юрисдикції РПЦ. Відбувся 8-10 березня 1946 у Львові в кафедрал. соборі св. Юра. Скликаний за вказівкою парт.-держ. керівництва СРСР, проведений за сценарієм і під наглядом Нар. комісаріату держ. безпеки (НКДБ) УРСР. Роботі собору передувала організов. органами НКДБ СРСР масштабна кампанія з реалізації розробленого ще у вересні 1939 плану з ліквідації УГКЦ під виглядом повернення уніатів у лоно православ'я. Москва вважала УГКЦ опорою Ватикану на тер. зх.-укр. областей, чужою й шкідливою Церквою, яка виконує роль легал. масової іноз. резидентури. Після смерті митрополита Андрея Шептицького (1 листопада 1944) встановлено тотал. держ. контроль за діяльністю УГКЦ шляхом запровадження у Галичині норм рад. законодавства про культу. З метою стимулювання греко-катол. священників до переходу у православ'я та виявлення серед них опонентів режиму в березні-квітні 1945 здійснено реєстрацію реліг. громад і священнослужителів. До ієрархів та духовенства УГКЦ, які відхилили пропозицію «возз'єднання» з РПЦ, застосовано репресії. Згідно з даними НКДБ УРСР за серпень 1944 - лютий 1946, «по уніатській лінії» ув'язнено 287 осіб, серед них - 182 священники, 11 настоятелів монастирів, десятки ченців і слухачів Греко-катол. богослов. академії у Львові. 11 квітня 1945 заарештовано весь єпископат УГКЦ, що перебував на тер. УРСР, - митрополита Йосифа Сліпого, єпископів Г. Хомишина, Н. Будку, М. Чарнецького, І. Лятишевського. Діяльність греко-катол. навч. закладів - богослов. академії, семінарій, шкіл дияконів - припинено. Розгорнута владою пропагандист. кампанія, маючи на меті дискредитацію греко-католицизму, пов'язувала УГКЦ з ОУН й УПА, нацист. окупац. режимом, фашизмом, сепаратизмом, шпигунством на користь іноз. держав. Йшлося про зрадниц. роль і шкідливий вплив на долю України уніатства, яке,

ставши на шлях боротьби з рад. владою, прагнуло відірвати українців від брат. народів СРСР і віддати у неволю капіталіст. Заходів. Сусп-ву прищеплювалося протиставлення «реакц.» греко-католицизму і «прогресив.» рос. православ'я, що, на думку рад. ідеологів, здавна виконувало місію згуртування сх. слов'ян у єдиній державі й так само патріотично проявило себе у період окупації вермахтом зх. регіонів СРСР. Греко-католикам пропонували негайно возз'єднатися з православ'ям заради шляхет. ідеї єдності українського народу. Посіявши у греко-католич. середовищі страх перед репресіями, рад. органи держ. безпеки розпочали організацію руху за ліквідацію унії. У квітні – на поч. травня 1945 завершено добір канд. до складу «Ініціативної групи по возз'єднанню греко-католицької Церкви з православною Церквою». До неї увійшли священники, які проголосили себе представниками духовенства і віруючих цілих єпархій, – Г. Костельник (від Львів. єпархії), М. Мельник (від Перемишл.), А. Пельвецький (від Станіслав.). НКДБ УРСР розраховував об'єднати навколо цієї групи те духовенство УГКЦ, яке б погодилося порвати з католицизмом і підкоритися Моск. патріархату РПЦ (останній сам донедавна потерпав від переслідувань з боку влади, однак його послугами тепер вирішено було скористатися). 28 травня 1945 до РНК УРСР подано заяву чл. ініціатив. групи з проханням санкціонувати їхню участь у возз'єднав. процесі з РПЦ. У позитив. відповіді, отриманій 18 червня 1945 від уповноваженого Ради в справах РПЦ при РНК УРСР, повідомлялося, що влада визнає ініціативну групу єдиним тимчас. церк.-адм. органом, якому надано право керувати в повному обсязі існуючими греко-католич. парафіями у зх. областях України і проводити справу возз'єднання цих парафій із РПЦ. При цьому чл. ініціатив. групи зобов'язали подавати списки тих священників, які відмовлялися підлягати її юрисдикції. За сприяння влади надрук. датоване 28 травня 1945 звернення чл. ініціатив. групи «До всечесного греко-католицького духовенства в західних областях України», яке поштою доставлене до всіх парафій УГКЦ, а серед насел. поширене у вигляді листівки. Називаючи унію засобом латинізації й полонізації, «символом упадку нашого народу, чужинецького поневолення», «історичним пережитком», його автори закликали своїх колег-священників порвати з «найбільшим ворогом Русі» – Римом – і возз'єднатися з православ. Церквою. Їм пропонували не зважати на позицію заарешт. ієрархів УГКЦ, оскільки «єпископи не зорієнтувались ні в політичній, ні в церковній нововитвореній ситуації», тому були покарані – «хвиля життя перейшла їм понад голови». Проголосивши себе єдиним легітим. органом упр. УГКЦ, який буде визнавати держава, а шлях, на який ступили, – «єдиним розумним і правильним», Г. Костельник, М. Мельник і А. Пельвецький довели до відома священнослужителів, що дозвіл на продовження духов. діяльності отримають лише ті з них, хто приєднається до ініціатив. групи. Духовенство УГКЦ не

підтримало почин цієї групи. 1 липня 1945 з'явилося «Звернення українських греко-католиків до уряду СРСР», яке підписали 300 священників. Вони запевняли владу у своїй лояльності до неї, засуджували діяльність Г. Костельника, застерігали від розпалювання реліг. протистояння і наполягали на звільненні заарешт. єпископів. Водночас до 1-го заступник голови РНК СРСР В. Молотова направлено колектив. лист за підписом 61-го священника і настоятелів усіх греко-католич. монастирів Львів. єпархії на чолі з архімандритом К. Шептицьким, у якому висунуто вимогу припинити переслідування греко-католиків і навернення їх у православ'я. Для того, щоб усунути від керівництва місц. структурами УГКЦ противників «возз'єднання», ініціативна група під приводом пристосування до запровадженого рад. владою нового адм.-тер. поділу зх.-укр. земель реорганізувала деканати і поставила на чолі новоствор. структур священників, які погодилися перейти під юрисдикцію РПЦ. 25 січня 1946 НКДБ СРСР надіслав до НКДБ УРСР «Вказівки про скликання собору греко-католицької уніатської церкви західних областей України для ліквідації її шляхом возз'єднання з РПЦ». План заходів на виконання цих директив 6 лютого 1946 затвердив нарком держ. безпеки УРСР С. Савченко. Його заст. генерал-лейтенант П. Дроздецький очолив спец. оперативну групу, яка виїхала до Львова для організації виконання цього плану. Одним із найважливіших завдань спецслужб був контроль за відбором канд. у делегати собору, для участі в якому передбачено відрядити від кожного р-ну по одному декану та священникові. Складання списків канд. доручено: Г. Костельникові – по Львів., М. Мельникові – по Самбір.-Дрогоб., А. Пельвецькому – по Станіслав. єпархіях. Райвідділи НКДБ УРСР зобов'язано здійснити негласну перевірку делегатів на лояльність до рад. влади й РПЦ і підготувати тексти їхніх виступів на соборі. Планом НКДБ УРСР передбачено виступи 32-х священників і 10-ти мирян. За зміст виступу делегата персонально відповідав нач. райвідділу НКДБ УРСР. Гол. мотивами майбутніх промов мали стати осуд Ватикану, заклики порвати з католицизмом і возз'єднатися з православ. Церквою, а також висловлювання вдячності Й. Сталіну та рад. армії за визволення і об'єднання укр. земель. Органи НКДБ УРСР мали організувати масове надходження на адресу собору заяв від віруючих із проханням возз'єднатися з православ. Церквою. Відбір канд. у делегати собору завершено в лютому 1946. На засіданні ініціатив. групи затв. список з 225-ти делегатів від духовенства, зокрема 116-ти деканів із 3-х греко-католич. єпархій, однак кілька кандидатур, які не витримали перевірку на лояльність, на вимогу органів НКДБ УРСР згодом відхилено. Усім затвердженим делегатам розіслано виготовлені друкар. способом запрошення. Упр. НКДБ УРСР по Львів., Дрогоб. (нині у складі Львів. обл.) і Станіслав. (нині Івано-Фр.) обл. також повинні були забезпечити присутність на соборі гостей – мирян, які схвально ставилися до возз'єднання УГКЦ з РПЦ. На виконання плану

підготовки собору 23 лютого 1946 у Христо-Воздвижен. храмі Києво-Печер. лаври проведено обряд возз'єднання з РПЦ чл. ініціатив. групи та представників 3-х греко-католич. єпархій (по 3 особи). Заради надання майбут. собору правомочності та канонічності 24-25 лютого 1946 у Володимир. соборі в Києві висвяч. на православ. єпископів М. Мельника й А. Пельвецького. Після цих урочистостей НКДБ УРСР визначив порядок денний собору та доручив Г. Костельнику розробити проекти гол. доповідей і ухвал. Дозвіл на скликання собору ініціативна група отримала за підписом керівництва Львів. облвиконкому. 1 березня 1946 реалізовано ще один пункт плану НКДБ УРСР – у пресі з'явилося повідомлення прокуратури УРСР про закінчення слідства і передачу до суду справи митрополита Йосифа Сліпого та єпископів УГКЦ. Станом на 1 березня 1946 письмове зобов'язання про перехід у православ'я дали 98 деканів, 922 священники, 17 дияконів, 195 дяків і 5 ченців (на поч. діяльності ініціатив. групи УГКЦ нарах. 1206 священників, 209 дияконів, 684 дяки, 707 ченців і черниць). 6 березня 1946 ініціативна група провела передсоборну нараду за участі 14-ти осіб із числа делегатів від усіх єпархій. Вони одноставно узгодили проекти порядку денного, регламенту собору і всіх документів, що їх мали схвалити делегати, розглянули питання про статус запрошених на це зібрання православ. ієрархів. Остаточо до списку делегатів собору включено 216 священників (68 – зі Львів., 47 – Станіслав., 40 – Терноп., 61 – Дрогоб. обл.) та 19 мирян. 7 березня 1946 їх від імені ініціатив. групи організовано доставили до Львова, зареєстрували, видали делегат. мандати та розмістили у готелях. Собор відкрито 8 березня 1946 коротким богослужінням у гол. храмі УГКЦ – соборі св. Юра. Гол. доповідь «Про мотиви возз'єднання Греко-католицької церкви з Руською православною церквою» виголосив Г. Костельник. У ній йшлося про історію і догматику католицизму та унії, а завершувалася вона висновками про фальшивість і неспроможність зх. християнства, а також закликом до єднання з православ'ям. Голову ініціатив. групи підтримали 13 делегатів, які виступили після нього. В одній із промов – пониковец. декана В. Лесюка – прозвучала пропозиція, відхилена делегатами, – вважати собор лише підготов. етапом на шляху до возз'єднання з РПЦ, а не остаточ. вирішенням цього питання. Натомість одноставно підтримано текст ухвали, внесеної Г. Костельником, про скасування Берестей. церк. унії 1596, розрив із Ватиканом і засудження його діяльності, спрямов. проти православ'я, та повернення до віри предків шляхом возз'єднання з РПЦ. 9 березня 1946 собор продовжився урочистим богослужінням у храмі св. Юра. Його проводили 4 православні єпископи, серед них – нововисвяч. владики Михаїл (Мельник) і Антоній (Пельвецький). Тоді ж здійснено обряд возз'єднання делегатів із РПЦ. Для цього після прочитання спец. молитви єпископом Львівським і Тернопільським Макарієм (Оксіюком) кожен делегат від духовенства

сповідався і вже у статусі православ. священника отримував благословення від владики. На завершення цього обряду до храму св. Юра прибув патріарший екзарх всієї України митрополит Іоанн (Соколов). До нього з вітал. промовою звернувся Г. Костельник, також зачитано вітання від Станіслав. єпархії. Екзарх, зайнявши у президії місце голови собору, виголосив промову і зачитав привітальну грамоту патріарха Московського і всієї Русі Алексія I. 10 березня 1946 на паперті храму св. Юра відбулася церемонія вручення президії собору ікони Божої Матері Києво-Печер. лаври, що мало символізувати возз'єднання УГКЦ з РПЦ. Приймаючи цей дар з рук екзарха України, Г. Костельник промовив: «Ікони на століття буде живим свідком того, що наше возз'єднання з православ'ям є найбільшим торжеством не тільки України, але і всієї Русі після возз'єднання усіх наших земель завдяки героїчним перемогам Радянського Союзу». Під час богослужіння в храмі св. Юра, яке здійснив митрополит Іоанн (Соколов), із проповіддю, присвяч. возз'єднанню церков, виступив владику Макарій (Оксіюк). Завершуючи собор, православні ієрархи благословляли віруючих з балкона митрополичих палат. Рішення Л. с. 1946 стали формал. підставою для переслідування греко-католиків, які відмовилися перейти у православ'я. До кін. 1940-х рр. у Галичині, Закарп. Україні й за межами СРСР - у Польщі, Румунії, Чехословаччині - ліквідовано 5 єпархій, 2 апостол. адміністрації-візитатури, заарешт. 10 єпископів, бл. 1400 священників і 800 ченців УГКЦ. Її легал. структуру повністю зруйновано. Греко-катол. громади, які не погодилися прийняти православ. священників, знято з держ. реєстру. В підпорядкування РПЦ переведено бл. 3-х тис. парафій ліквідов. УГКЦ, до яких належало понад 3 млн віруючих. Кількість священників, які перейшли у православ'я, остаточно не з'ясовано. Згідно з даними РПЦ, рішення Л. с. 1946 підтримали 48 % від заг. кількості греко-катол. духовенства. Натомість з деяких катол. джерел відомо, що з-поміж 3783 греко-катол. священників 2682 (70,9 %) відмовилися поставити свій підпис під ухвалою про скасування Берестей. церк. унії 1596. Також ліквідовано приходи Білорус. греко-катол. Церкви. Упродовж кількох десятиліть УГКЦ діяла в підпіллі. Від кін. 1940-х рр. в Україні таємно виконували пастир. обов'язки понад 100 представників духовенства УГКЦ. 1955-70 у підпіллі висвяч. бл. 300 греко-катол. священників. Боротьба віруючих за легалізацію УГКЦ розгорнулася з 2-ї пол. 1950-х рр. 1984 постала громад. організація «Комітет захисту Української Католицької Церкви», яку очолив правозахисник І. Гель. 1988 УГКЦ мала 8 таєм. єпископів і 1200 священників, які надавали пастир. послуги для 4-х млн віруючих. «Катакомб.» період завершився 1 грудня 1989 офіц. визнанням права на діяльність греко-катол. громад в УРСР.

Фотоілюстрації

Рекомендована література

1. Діяння Собору греко-католицької Церкви у Львові 8-10 березня 1946. Л., 1946;
2. Львівський церковний собор: Док. і мат. Л., 1984;
3. W. Rood. Rom und Moskau: Der heilige Stuhl und Rußland bzw. die Sowjetunion von der Oktoberrevolution 1917 bis zum 1. Dezember 1989. Altenberge, 1993 (рос. перекл. - Л., 1995); Коструба Т. Як Москва нищила Українську Церкву. Л., 1995;
4. Сапеляк А. Київська церква на Слов'янському Сході: Канонічно-екуменічний аспект. Буенос-Айрес; Л., 1999;
5. Боцюрків Б. Українська Греко-Католицька Церква і Радянська держава, 1939-1950. Л., 2005;
6. Ліквідація УГКЦ (1939-1946): Док. рад. органів держ. безпеки. Т. 1-2. К., 2006.

Бібліографічний опис:

Львівський собор 1946 / Н. С. Рубльова // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. - К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2017. - Режим доступу:

<https://esu.com.ua/article-59677>

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України
([докладніше](#)).